

Forord

At Danmark har andel i kolonialismens historie er gået op for os. At kolonieeventyret kom til at præge både os selv og de koloniserede dybt, er vi også blevet klar over. Og at konsekvenserne kan iagttages, selv i forhold til noget så tilsyneladende dansk som vore nationale kanoner – det er vi i stigende grad blevet bevidste om.

I hvilken grad det har været de postkoloniale studier, som har været katalysator, er vanskeligt at vurdere, men i løbet af de seneste år er den nationale ramme for såvel litteraturhistorien som historieskrivningen blevet voldsomt udfordret, og det samme kan siges at være gældende for samfundsdebatten generelt. Begivenheder, som i udgangspunktet kunne tolkes som lokale, har vist sig at have konsekvenser globalt set – således i tilfældet med de så omtalte karikaturtegninger af profeten Mohammed, der lynhurtigt blev til langt mere end et nationalt anliggende, og som i hvert fald efter nogens mening, berettiget eller ej, burde tolkes i et postkolonialt lys.

Blandt andre og mindre voldsomme eksempler på, hvordan det nationale blik i løbet af få år er blevet kraftigt udvidet, kan man nævne udgivelsen af en række værker, der anskuer Danmark inden for en kolonial ramme. Den dansk-vestindiske historie er blevet genstand for ret intensiv forskning, der er blevet forsket i det danske engagement på Guldkysten, i Congo og i Ghana. Grønlandsforskningen står stærkt og aspekter af den dansk-islandske historie er ved at blive afdækket.

Nationalmuseets Trankebar-initiativ, der sætter fokus på den

fælles dansk-indiske kulturarv er et andet udtryk for, hvordan en i årtier fortrængt del af historien er blevet genstand for fornyet opmærksomhed - og fra en anden boldgade kan nævnes en række genlæsninger af danske forfatterskaber. Karen Blixens værk er formentlig den mest prominente, men også en ærkenational koryfæ som Grundtvig har oplevet at blive læst inden for en postkolonial ramme.

De adskillige ph.d.-afhandlinger, der i de allerseneste år er blevet forsvaret på landets universiteter, vidner også om en tiltagende interesse for den danske koloniale fortid – for ikke at tale de mange kursusforløb i 'kulturmøder', diaspora og migration, som tilbydes den unge generation af studerende.

*

Spørgsmålet er nu, om disse nye vinkler på historien, litteraturen og samfundsdebatten vidner om den postkoloniale models relevans og brugbarhed? Er de postkoloniale studier faktisk slået igennem, og er deres resultater kommet ud til en bredere offentlighed? Og er man egentlig nogenlunde enige om, hvad postkolonial forskning indebærer?

Det var med den hensigt at få gjort en form for status over tingenes tilstand, at ideen til dette nummer af *Tijdschrift voor Skandinavistiek* opstod.

Vi bad i vinteren 2007 en række kolleger om at bidrage til forehavendet og noterede til vores glæde, at det var der stor interesse for. Som det vil fremgå, har vi ønsket at få både meget erfarne og yngre forskere i tale, og vi har indhentet bidrag, der beskæftiger sig med dansk postkolonial litteratur og historie set indefra såvel som udefra. Vi har bedt vores bidragsydere tage fat i en tematik, som aktuelt interesserer dem, men også givet frit slag til at overveje, hvilke forcer og svagheder de ser i den postkoloniale trend, og hvilken fremtid de forestiller sig for disse studier. Med sådanne spørgsmål

ønskede vi også at kaste et kritisk blik på feltet og ikke mindst på det presserende spørgsmål om, hvorvidt de(n) postkoloniale tolkningsmodel(ler) kan siges at basere sig på en teori, endsige på valide metodeovervejelser. Kritiske røster har der været mange af, og sikkert var og er det, at de ikke blot kan fejes til side. De postkoloniale studier står og falder efter vores vurdering på modet og viljen til en stadig diskussion om indhold og metoder – og antologien her skulle gerne indgå som et indlæg i den diskussion.

Et af de mest presserende spørgsmål i den henseende har at gøre med forholdet til ideologikritikken. Såvel i forordet til det temanummer om postkolonialisme, som *SPRING* udsendte i 2004, som i den leder *KRITIK* skrev i 2005, kredser skribenterne om præcis dette forhold. Er postkolonialisme lige så dogmatisk som sit ophav, ideologikritikken? Lige så uvillig til at erkende, at der mellem sort og hvid er en mængde gråzoner? Og lige ufleksibel i forhold til at diskutere metode og teori?

Et yderst summarisk tilbageblik viser, at har de postkoloniale studier været relativt længe om at slå rødder i Danmark, må man til gengæld notere at det, der i vid udstrækning er forløberen for disse studier, nemlig omtalte ideologikritik, ikke lod vente på sig og heller ikke lader noget tilbage at ønske i kvantitativ forstand. Der er blevet skrevet masser om kolonialisme og undertrykkelse i Danmark, og der er blevet diskuteret længe og intensivt, ikke mindst på institutterne for historie, hvor kolonierne var af særlig interesse, fordi det var her – og ikke i Europa – at man mente at finde revolutionens potentiale. Historikerne satte fokus på Palæstina, Sovjet, Kina, Cuba m.v., men nedtonede eller overså disse landes egne koloniale meritter og den massive interne undertrykkelse, der her fandt sted.

Også litteraturstudierne blev grundigt mærket, idet man her producerede mængder af læsninger af litterære værker og historiske og sociale fænomener, der i dag forekommer urimeligt rigide og frugtesløse, på trods af den reelle interesse for og solidaritet med den tredje verden, som jo var en betydelig drivkraft bag disse studier.

Især var det latinamerikanske og afrikanske forfattere, der blev analyseret med klassekampsbriller, og disse forfattere skrev også i mange tilfælde tekster, der passede som fod i hose med den marxistiske optik – tænk blot på den såkaldte *kamplyrik*, der var fremtrædende i 60'ernes og 70'ernes afrikanske kolonier, hvor uafhængighedskampen endnu ikke var ført til ende, som i det portugisisktalende Afrika.

Kamplyrikken var i sin socialrealistiske beskrivelse af forholdene i Afrika et barn af Negritude-bevægelsen, men naturligvis et yderst politisk-ideologisk barn; lyrikken var et våben i kampen mod de kolonialistiske undertrykkere, og som sådan blev den læst. En stribe udgivelser fra denne periode vidner om både stort engagement og stor naivitet, og det er karakteristisk for mange af de ideologikritiske læsninger fra Afrika, at de ganske lægger sig op af Negritude-bevægelsens egen kulturelle selvforståelse – og at de således uforbeholdent accepterer den nationalisme og essentialisme, der senere blev bandlyst af (en central del af) postkolonialismen. I det hele taget blev den afrikanske races særegenhed både voldsomt (og tiltrængt) rehabiliteret, men også romantiseret, ja mytologiseret.

Den geopolitiske magtstruktur, som gav Vesten definitionsmagten over "Resten", satte Edward Said som bekendt til dørs i sin skelsættende *Orientalism*, der på den ene side fremviste den europæiske misrepræsentation af araberne, men på den anden ikke rigtigt formåede at gøre op med ideen om den autentiske orient, der angivelig lå nedenunder alle vrangforestillingerne og stereotyperne. På den baggrund er det værd at overveje, om skismaet dengang i og for sig er nøjagtig det samme i dag: man vil gerne beskytte en given gruppe, det være sig afrikanerne eller araberne, mod de undertrykkende europæere, men man låser samtidig på formynderisk vis sine subjekter fast i en bestemt kultur og et verdenssyn, som de bare har at forblive i.

Kirsten Holst Petersen, som må siges at være den absolutte pioner inden for dansk postkolonial forskning, beskriver meget fint

denne misforståede hjælpsomhed i introduktionen til sin ph.d.-afhandling fra 1999: *Essays in Post Colonial Literature*. I 1972 blev der for første gang afholdt et kursusforløb i afrikansk litteratur på Aarhus Universitet og de studerende kastede sig i solidaritet med afrikanerne entusiastisk over stoffet og så i det eksotiske afrikanske univers et kærkomment modstykke til det kapitalistiske ditto – og som Kirsten Holst Petersen bemærker: “Vi sad i klasseværelserne i Danmark og bidrog villigt til den afrikanske kulturelle nationalisme. Edward Said ville sandsynligvis hævde, at vi skabte den.”¹

Er det så med postkolonialismen lykkedes at løse denne gordiske knude? Vel både ja og nej. Først og fremmest kommer den postkoloniale teori (eller det som forlagene og universiteterne vælger at kategorisere som postkolonial teori) i sig selv ud af et frugtbart møde mellem forskere med rødder i de tidligere kolonier og vesteuropæisk tænkning. Det har unægtelig flyttet fokus og ændret ved definitionsmagten – selv om et af diskussionspunkterne handler om disse tværkulturelle intellektuelles ret til at repræsentere de steder og kulturer, de har ladet bag sig. Sandt nok er det i dag bevægelse, hybriditet og det globale, der står som positiv-ord, mens det statiske, det “ublandede” og det lokale pludselig befinder sig i defensiven. Man kan med rette spørge, hvis interesse dette tjener?

Ikke desto mindre må man vel sige, at der med folk som Stuart Hall og Homi Bhabha, arvtagere efter blandt andet dekonstruktionen, er sket en bemærkelsesværdig åbning af feltet, set i forhold til den gamle ideologikritik. Først og fremmest er der gjort op med de fastlåste modsætninger, hvor rollefordelingen mellem skurke og helte, ofre og bødler var fordelt på forhånd, og man altid allerede kendte resultatet af enhver ny analyse. Begreber som identitet og etnicitet er gjort åbne for forhandling, og den arbitrære modsætning mellem Vestens modernitet (oplysning, rationalitet og etik) versus

¹ Kirsten Holst Petersen (1999), *Essays in Post Colonial Literature*, Københavns Universitet, s. 33 [vores oversættelse].

“Restens” tradition (overtro, ufornuft og barbari) er kraftigt modificeret.

Som fremgået er “postkolonialisme” ikke at betragte som én teoretisk retning – tværtimod er de skribenter, der går under betegnelsen postkoloniale, internt uenige om stort set hvad som helst, lige fra mere overfladiske detaljer til videnskabsteoretisk grundsyn. Samlende for feltet står imidlertid analysen af kolonialismens konsekvenser, herunder den nuværende verdenssituation anskuet i lyset af den koloniale fortid. Man kan således se postkolonialismen først og fremmest som en bestemt optik, der retter søgelyset mod vinkler, som ellers har været blinde i fortolkningen, eller en tale, som giver stemme til det, som ellers har været fortiet og tavst i relationer mellem lande og verdensdele og mellem racer og folk.² De mest inspirerende studier formår tillige at samtænke andre magtrelationer, som mellem klasse og mellem køn.

Postkolonialisme har især været dominerende indenfor litteraturstudier, men gør sig også gældende indenfor andre fag som kunst og medier (*cultural studies*), historie og geografi. Det vil fremgå af det følgende. For at få en fornemmelse af, hvad der egentlig går for sig inden for feltet i Danmark, indkaldte vi i udgangspunktet bidrag fra en bredere vifte af fag. De indkomne bidrag dækker således litteratur, men bevæger sig også ud i medier, journalistik, essayistik, og også et fra en dansk vinkel tidligere udforsket felt som teologi.

Hans Hauge indleder med sin gennemgang af postkolonialismens historie i Danmark og sætter derpå fokus på en ganske overset del af “dansk” litteraturhistorie, nemlig den dansk-vestindiske, hvis realhistoriske klangbund naturligvis i vid udstrækning er slavehandlen. En pointe er, at megen tidlig kolonilitteratur er skrevet af kvinder, der var rejst med deres mænd til kolonien, heriblandt Lu-

² Larsen og Thisted (2005), ‘Hvad er så postkolonialisme’, in *Kritik*, 178, s. 66-70.

cie Hørlyk, der på en gang er overbevist om det legitime i koloniseringen, men har blik for dens indbyggede racisme. Hauge fører os op til nutidens postkoloniale manifestationer og til Carsten Jensens "orientalistiske" rejsebøger.

Carsten Jensen medvirker også i Elisabeth Oxfeldts analyse af fotorejsebogen som genre og det dilemma, som opstår i forsøget på at undgå de så kendte stereotype billeder, i dette tilfælde fra Afrika, men samtidig at dokumentere den udbredte fattigdom. Artiklen argumenterer for, at *agency*-begrebet ikke blot må gælde den kulturelle 'andens' mulighed for at handle selvstændigt i relation til potentielt undertrykkende diskurser, men også den vestlige læsers mulighed og ansvar for at tolke og undergrave de samme diskurser, som den postkoloniale verden ofte indhyles i.

Malan Marnersdóttir bevæger sig ind i hjertet af den postkoloniale *mimicry*-debat i sin demonstration af, hvordan kolonien genskriver den koloniale tekst, men med sin egen referenceramme og sit eget projekt; skabelsen af den selvstændige nation. Med en detaljeret analyse af henholdsvis Hans Andrias Djurhuus' digt 'Føroyar' fra 1921 og Christian Richards digt fra 1889, 'Vort Land' viser Marnersdóttir, hvorledes det færøske både er afhængigt af og modsætter sig den danske forestilling om det danske.

Christina Petterson sætter sig for at belyse forholdet mellem teologi og postkolonialisme i den danske tradition. Hun efterlyser en langt mere kontekstualiseret teologi, der ikke mindst tager højde for, hvilken rolle missionen har spillet (og spiller). Med en inddragelse af en postkolonial dimension vil teologien ifølge Petterson stå langt bedre rustet til at yde en opbyggelig indsats.

Med Sten Moslunds analyse af en oversat migrantroman, Jamal Mahjoub's *The Carrier*, som finder sit tematiske stof i den danske historie, står det klart, hvordan dansk identitet set med migrantens øjne er en konstruktion. Moslund leverer endvidere en problematiserende læsning af den ellers så ombejlede hybriditetsdiskurs og op hæver dermed den ufrugtbare modstilling mellem det hybride og

det rene, som mangan en læsning har dyrket.

Freud leverer udgangspunkt for Erik Gant, der tager temperaturen på den postkoloniale dansk-grønlandske relation, set fra den tidligere koloniseredes synspunkt. Hvad er det danskerne har gang i med den vældige forargelse over misrøgtede børn og korrupsion i Grønland? Og hvori består det særligt diabolske i hjemmestyrets/det selvstyrende Grønlands linegang mellem “det særegne” og “det normale”. Hvad er det for (psyko)logiske mekanismer, der forhindrer det asymmetriske i relationen, det (post)koloniale, i at gå væk?

Og endelig demonstrerer Lasse Horne Kjældgaard med sin genlæsning af *Den afrikanske Farm*, hvad den postkoloniale analyse formår: nemlig at vise os, hvordan den koloniale erfaring på godt og ondt var afgørende for Blixens forfatterskab. Men samtidig argumenterer han for, hvorledes den postkoloniale kritik skyder sig selv i foden ved at gentage de overgreb og reduktioner, som den selv retter sig imod.

Og hermed er vi tilbage ved udgangspunktet og ideen med udgivelsen af dette tidsskriftnummer, nemlig at indgå i den løbende debat om, hvilke metoder og teorier de postkoloniale studier anvender, hvor langt de når med dem, og hvad de rent faktisk kan bringe os af nye indsigter. God læsning!

Ingemai Larsen og Kirsten Thisted